

Nadia Molek, Annmarie Gorenc Zoran

Dvojna diskriminacija: interseksionalnost med spolom in invalidnostjo na slovenskem trgu dela

Avtorici ocenita trenutno stanje znanja o diskriminaciji in nasilju nad ženskami z invalidnostjo v delovnem okolju in predstavita prihodnje raziskovalne priložnosti v Sloveniji na področju intersekcije spola in invalidnosti na trgu dela. Odgovarjata na štiri raziskovalna vprašanja: (1) kako se je v znanstvenih študijah razvijal pristop k invalidnosti in spolu?; (2) katere so najpomembnejše ovire, s katerimi se ženske z invalidnostjo srečujejo na trgu dela?; (3) kakšen vpliv so imeli mednarodni in regionalni pravni okviri na prepoznavanje in obravnavo interseksijske diskriminacije na delovnem mestu?; (4) katere državne in civilnodružbene pobude za obravnavo diskriminacije in nasilja nad ženskami z invalidnostjo na trgu dela obstajajo v Sloveniji in koliko delovna zakonodaja in politike v Sloveniji vključujejo interseksijski pristop k zaščiti žensk z invalidnostjo na trgu dela? Uporabljeni metodi sta kritični pregled literature ter analiza mednarodne literature, pravnih okvirov in politik, povezanih z diskriminacijo in nasiljem nad ženskami z invalidnostjo.

Ključne besede: delovno okolje, oviranost, ženske, pravice, nasilje, socialna pravičnost.

Nadia Molek je doktorirala iz antropologije na Univerzi v Buenos Airesu. Zaposlena je kot raziskovalka in docentka za management in organizacijo na Fakulteti za organizacijske študije v Novem mestu ter kot zunanja visokošolska učiteljica na Oddelku kulturne antropologije in etnologije na Filozofski fakulteti Univerzi v Ljubljani. Kontakt: nadia.molek@fos-unm.si

Prof. dr. Annmarie Gorenc Zoran je raziskovalka in učiteljica z več kot 25-letnimi izkušnjami v ZDA in Evropi. Je redna profesorica in dekanja na Fakulteti za organizacijske študije v Novem mestu. Kontakt: a.zoran@fos-unm.si

Double discrimination: intersectionality of gender and disability on labour market in Slovenia

The paper provides an assessment of the current knowledge on discrimination and violence against women with disabilities in work settings and highlights recent developments and future research opportunities in Slovenia in the field of the intersection of gender and disability in the labour market. The authors try to answer four research questions: (1) how has the approach to disability and gender evolved in academic studies?; (2) what are the most significant barriers women with disabilities face in the labour market?; (3) what impact have international and regional legal frameworks had on recognizing and addressing intersectional discrimination in the workplace?; (4) what state and civil society initiatives addressing discrimination and violence against women with disabilities in labour market exist in Slovenia and to what extent do labour laws and policies in Slovenia integrate an intersectional approach to protect women with disabilities in the labour market? The methods used are a critical literature review, and an analysis of international literature, frameworks, and policies related to discrimination and violence against women with disabilities.

Keywords: work setting, handicap, women, rights, violence, social justice.

Nadia Molek got her PhD in Anthropology at the University of Buenos Aires. She is employed as a researcher and lecturer in management and organisation at the Faculty of Organisation Studies in Novo Mesto, Slovenia, and as an external higher education teacher in the Department of Cultural Anthropology and Ethnology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. Contact: nadia.molek@fos-unm.si

Annmarie Gorenc Zoran is a researcher and teacher with more than 25 years of experience in the USA and Europe. She is a full professor and Dean at the Faculty of Organisation Studies in Novo mesto, Slovenia. Contact: a.zoran@fos-unm.si

Nadia Molek
0000-0002-5265-2241

Annmarie Gorenc Zoran
0000-0003-3876-1940

Uvod

V zadnjih tridesetih letih so ženske z invalidnostjo v političnem diskurzu postale vidnejše, zlasti po seminarju o ženskah z ovirami leta 1990 (Združeni narodi, 1990) in Pekinški konferenci leta 1995 (Združeni narodi, 1995). Kljub temu številne študije poudarjajo, da ženske s telesnimi in senzoričnimi okvarami, intelektualnimi oviranostmi ali psihosocialnimi invalidnostmi še vedno doživljajo diskriminacijo in nasilje. To problematiko v znanstveni literaturi obravnavajo z intersekcijskim pristopom, ker razkriva kompleksno, pogosto nevidno in utišano vrsto diskriminacije, ki jo te ženske doživljajo.

Konceptualizacija invalidnosti se je od leta 1980 precej razvila, ko je Svetovna zdravstvena organizacija uvedla svoj klasifikacijski sistem, ki razlikuje med invalidnostjo, okvaro in prikrajšanostjo na podlagi družbenega vpliva. Namesto tradicionalnega medicinskega modela, ki je invalidnost obravnaval predvsem skozi medicinsko prizmo, se je v 21. stoletju postopno uveljavil socialni model, ki poudarja vpliv okolja in družbenih dejavnikov. Vendar pa noben od teh modelov ne obravnava specifičnih potreb žensk z invalidnostjo ustrezno, zlasti v povezavi z institucionaliziranimi in legitimiranimi diskriminatorскими praksami in nasiljem, ki ga doživljajo (Valič, 2010).

Diskriminacija in nasilje nad ženskami z invalidnostjo sta očitna na trgu dela, saj so te ženske na njem izjemno ranljive in marginalizirane (Baldwin in Johnson, 1995; Chitapi idr., 2024; Jetha idr., 2021; Roškar, 2018; Valič, 2010; Zaviršek, 2006), to pa povzroča hude finančne stiske in revščino (Molero, 2019; Valič, 2010). Statistični podatki kažejo na pomembne intersekcijske razlike v Sloveniji. Po podatkih SURS (2018) je bilo konec leta 2018 v Sloveniji (brez kmetov) zaposlenih približno 34.300 od 887.200 oseb z invalidnostjo, to je 3,86 % delovno aktivnega prebivalstva. To pomeni 3,2-odstotno rast v primerjavi s prejšnjim letom. Med zaposlenimi je bilo manj kot 17.000 moških (1,92 %) in približno 17.400 žensk (1,96 %). Povečevanje zaposlovanja je bilo izrazitejše pri ženskah z invalidnostjo, saj se je povečala za 4,0 %, zaposlovanje moških z invalidnostjo pa se je povečalo za 2,4 %.

Leta 2023 je bilo na ravni EU med posamezniki, starimi od 15 do 89 let, le 20 % žensk z invalidnostjo zaposlenih s polnim delovnim časom, v primerjavi z 29 % moških z invalidnostjo, 48 % žensk brez invalidnosti in 64 % moških brez invalidnosti (European Institute for Gender Equality, 2023). Te razlike se kažejo tudi na nacionalni ravni, kot je razvidno v Sloveniji, kjer podobni trendi poudarjajo izzive, s katerimi se srečujejo osebe z invalidnostjo pri dostopu do zaposlitve s polnim delovnim časom, še posebej ženske. Podatki za Slovenijo iz leta 2020 kažejo, da je bil delež žensk z invalidnostjo, ki so imele dostop do zaposlitve s polnim delovnim časom, 23 %, v primerjavi z 29 % pri moških z invalidnostjo. V Evropskem poročilu o človekovih pravicah (Moledo, 2023) je poudarjeno, da je javni sektor bolje integriral ženske z invalidnostjo, saj jih je bilo zaposlenih skoraj 40 %, v primerjavi s približno 26 % moških z invalidnostjo. V zasebnem sektorju pa so bile številke na

splošno večje, saj je bilo s polnim delovnim časom zaposlenih 61 % žensk z invalidnostjo in 74 % moških z invalidnostjo.

Te razlike v zaposlovanju se neposredno kažejo v ekonomskih neenakostih. Ženske z invalidnostjo v Sloveniji v povprečju prejemajo neto ekvivalentni dohodek v višini 15.713 EUR (povprečje v EU 16.804 EUR), manj od 16.238 EUR (povprečje v EU 17.619 EUR), ki jih v povprečju zaslužijo moški z invalidnostjo, in precej manj od 19.058 EUR, kolikor znaša povprečni dohodek moških brez invalidnosti, ali 18.422 EUR, kolikor zaslužijo ženske brez invalidnosti. Poleg tega je 22 % žensk z invalidnostjo izpostavljenih tveganju revščine, v primerjavi z 20 % moških z invalidnostjo.

Ti kvantitativni podatki poudarjajo, kako se spol prepleta z invalidnostjo in ustvarja kompleksne vzorce prikrajšanosti (Valič, 2010; Viñuela Suárez, 2009; Zaviršek, 2006). Razlike v stopnjah zaposlovanja in dohodkih osvetljujejo dvojno družbeno-ekonomsko problematiko: neenakost spolov in diskriminacijo na podlagi invalidnosti. Ker so delo, zaposlitev in izobraževanje ključni za neodvisno življenje, je razumevanje teh interseksijskih ovir ključno za oblikovanje učinkovitih politik in intervencij.

Zato je cilj tega pregleda literature in politik preučiti obstoječe znanje in politični okvir, ki obravnava diskriminacijo žensk z invalidnostjo na slovenskem trgu dela. Analizirava, kako obstoječe raziskave, politike in pobude obravnavajo intersekcijo spolne in invalidnostne diskriminacije v delovnih okoljih. S celovitim pregledom mednarodne in slovenske literature poskuša razumeti razvoj akademskega diskurza o tej temi, oceniti obstoječe podporne mehanizme in prepoznati vrzeli, ki zahtevajo nadaljnje raziskave in politično pozornost.

Teoretski okvir

Razvoj pristopov k invalidnosti in enakosti spolov v Sloveniji odlikava širše družbene spremembe v boju proti diskriminaciji in spodbujanju človekovih pravic. Te spremembe so potekale v dveh vzporednih in medsebojno povezanih dimenzijah: rekonceptualizaciji invalidnosti in napredku enakosti spolov na trgu dela.

Poseben zgodovinski kontekst Slovenije je pomembno vplival na njene pristope k pravicam invalidov in enakosti spolov. Zgodovinsko gledano so bila stališča do žensk in oseb z invalidnostjo zaznamovana s stigmatizacijo in marginalizacijo. Potem smo bili priče vse večjemu priznavanju enakih pravic in vzpostavljanju strukturirane in učinkovite podpore. Na trgu dela so tradicionalne spolne vloge dajale prednost moškim (Vladić, 2016). Vendar pa je v času socialističnega obdobja Slovenije postala enakost spolov na delovnem mestu osrednja vrednota – to je dediščina, ki še danes vpliva na sodobne politike (Istenič idr., 2018).

Prehod v tržno gospodarstvo leta 1991 je pomenil prelomnico za zaposlovanje oseb z invalidnostjo. Čeprav je Slovenija že prej vzpostavila

institucionalno podporo za invalide, zlasti za tiste s poškodbami, povezanimi z vojno (Hočevar, 2009), je gospodarska preobrazba povzročila večje izgube delovnih mest med invalidnimi delavci (Zaviršek, 2000). Kot ugotavlja Vujadinović (Vujadinović idr. 2022, str. 329), je to obdobje poudarilo potrebo po novih modelih zaposlovanja, kot so zaščitena zaposlitev, zaposlovanje na odprtem trgu z razumnimi prilagoditvami in kvotni sistemi.

Slovenski pravni okvir opredeljuje invalidnost na trgu dela s tremi ločenimi kategorijami, kot jih določa Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (2012, 63. člen): kategorija I (popolna nezmožnost za delo), kategorija II (izguba vsaj 50 % delovne zmožnosti, možnost opravljanja lažjega dela) in kategorija III (sposobnost za delo vsaj 4 ure na dan po rehabilitaciji).

Terminologija, uporabljena v slovenskem kontekstu, se je razvijala od tradicionalnega izraza *invalidnost* (izpeljanega iz latinske besede *invalidus*, ki pomeni šibek ali brez moči) (Zaviršek, 2000) do vključitve sodobnejših izrazov, kot so *osebe s posebnimi potrebami*, *osebe z invalidnostjo*, *hendikep* ali *motnje*. Ta jezikovna evolucija ponazarja širše spremembe v razumevanju pravic invalidov in njihove inkluzije.

Zgodovinsko gledano je bila invalidnost preučevana predvsem znotraj medicinskega modela invalidnosti, ki se je osredotočal na posamezne okvare (Oliver, 1990). Ta pristop je podpiral razvoj modelov zaščitene zaposlovanja. Pozneje je gibanje za pravice invalidov izzvalo medicinski model in uvedlo socialni model invalidnosti, ki poudarja vlogo družbenih ovir pri ustvarjanju invalidnosti, in tako pripomoglo k oblikovanju modela invalidnosti, temelječega na človekovih pravicah (Pietrogiiovanni, 2015). Ti novi pristopi so bili povod za nastanek preučevanja invalidnosti kot raziskovalnega področja.

Model podprte zaposlitve je postajal vse pomembnejši, saj si prizadeva vključiti osebe z invalidnostjo v običajna delovna okolja in jim hkrati zagotoviti enakovredne delovne razmere (Vujadinović idr., 2022, str. 334). Kljub temu je pomembno poudariti, da so osebe z različnimi telesnimi ali duševnimi invalidnostmi ranljiva in heterogena skupina, še posebej na trgu dela (Kroflič & Hočevar, 2010). Invalidnost lahko vpliva tako na vedenje posameznika pri ponujanju dela kot tudi na povpraševanje trga po njihovi delovni sili.

Vendar pa se pri implementaciji tega modela pojavljajo številni izzivi. Gannon in Nolan (2007) identificirata več ovir: omejitve pri opravljanju nalog zaradi narave invalidnosti, dojemanje delodajalcev o povečanih stroških, kompleksne interakcije s socialnimi transferji za invalide, skrbi glede produktivnosti in stroškov prilagoditev delovnega mesta. Te ovire so pogosto še izrazitejše pri ženskah z invalidnostjo, ki se poleg tega srečujejo tudi z dodatno spolno diskriminacijo. Negativni stereotipi o spolu in invalidnosti se pogosto prepletajo, posledica tega pa je prikrajšanost pri zaposlovanju, napredovanju in vključevanju v delovno okolje (Vujadinović idr., 2022, str. 331). Ti predsodki temeljijo na ideji, da so ženske z invalidnostjo, v primerjavi z drugimi delavci, manj sposobne dosegati cilje, učinkovito opravljati naloge in se prilagajati organizacijskim spremembam.

V sodobnih demokracijah, tudi v Sloveniji, se vse bolj priznava interseksijska diskriminacija. To je posledica prizadevanja marginaliziranih skupin in vse večje družbenopolitične ozaveščenosti (Vujadinović idr., 2022, str. 353). Koncept interseksionalnosti so v akademski diskurz konec osemdesetih let uvedle feministične teoretičarke, zlasti Kimberlé Crenshaw, ki je opozorila, kako se seksizem in rasizem prepletata in omejujeta življenjske možnosti temnopoltih žensk (Crenshaw, 1989). Ta pristop omogoča analizo tega, kako več sistemov zatiranja, kot so abilizem, rasizem in seksizem, delujejo medsebojno in ustvarjajo večplastne oblike diskriminacije, ki jih ni mogoče preučevati ločeno ali zgolj seštevati (Collins, 2015; Moodley & Graham, 2015). Interseksijska diskriminacija nastane, ko se ti dejavniki prepletajo in ustvarjajo različne oblike izključenosti, ki presegajo zgolj seštevek posameznih oblik diskriminacije (Garland-Thomson, 2005).

Strukturne ovire lahko dodatno otežujejo interseksijsko diskriminacijo. Na primer, pomanjkanje dostopnosti na delovnem mestu nesorazmerno prizadene ženske z invalidnostjo, še posebej, kadar se to prepleta s tradicionalnimi spolnimi pričakovanji, ki omejujejo njihove poklicne priložnosti (Baldwin & Johnson, 1995; Jetha idr., 2021). Poleg tega lahko družbenopolitični dejavniki, kot so trendi retraditionalizacije ali varčevalni ukrepi v socialnih politikah, še dodatno povečajo izključenost žensk z invalidnostjo. To kaže, kako interseksijsko diskriminacijo oblikujejo širše sistemske sile (Wayack-Pambè & Kouanda, 2022).

Diskriminacija kot teoretski koncept se nanaša na primere, pri katerih posameznik doživlja različne oblike diskriminacije ločeno (npr. spolno diskriminacijo v enem kontekstu in diskriminacijo na podlagi invalidnosti v drugem), interseksionalnost pa je striktno empirično vprašanje, ker se oblike diskriminacije prepletajo in ustvarjajo enkratne oblike segregacije (Collins, 2015; Retar, 2018). Na primer, ženska z invalidnostjo je lahko izključena iz določenih zaposlitev ne le zaradi fizičnih ovir, temveč tudi zaradi stereotipov o njeni domnevni krhkosti ali odvisnosti. Razdelitev njenih izkušenj na ločeni kategoriji spola in invalidnosti lahko vodi v spregledanje kompleksnih načinov, kako se ti identitetni vidiki prepletajo (Retar, 2018). Interseksija spola in invalidnosti lahko ustvarja specifične oblike diskriminacije, ki jih ni mogoče v celoti razumeti zgolj z ločeno analizo vsake kategorije (Hrženjak & Jalušič, 2011; Mladenović, 2016), temveč predvsem z analizo izkušenj posameznikov ali skupin, ki so izpostavljeni večkratnim oblikam diskriminacije.

Zato teoretski okvir poudarja pomen preučevanja diskriminacije na podlagi invalidnosti in spola ne kot ločenih pojavov, temveč kot medsebojno povezanih vidikov družbene izključenosti. Na podlagi tega okvira poskuša raziskati štiri raziskovalna vprašanja:

1. Kako se je pristop k invalidnosti in spolu razvijal v znanstvenih študijah?
2. Katere so najpomembnejše ovire, ki jih doživljajo ženske z invalidnostjo na trgu dela?
3. Kakšen vpliv so imeli mednarodni in regionalni pravni okviri na prepoznavanje in obravnavo interseksijske diskriminacije na delovnem mestu?

4. Katere državne in civilnodružbene pobude za obravnavo diskriminacije in nasilja nad ženskami z invalidnostjo na trgu dela obstajajo v Sloveniji in koliko delovna zakonodaja in politike v Sloveniji vključujejo intersekcijski pristop k zaščiti žensk z invalidnostjo na trgu dela?

Metodologija

Kot uvodni korak v raziskovanje diskriminacije in nasilja nad ženskami z invalidnostjo na trgu dela sva se lotili splošnega narativnega pregleda literature (Flick, 2015). Ta pristop sva izbrali, da bi pridobili dragocene vpoglede v obravnavano tematiko (Hine, 2011).

Uporabljen metodološki pristop je bil primeren za pregled in identificiranje obstoječe literature in primarnih virov (konferenčna poročila, publikacije vlade in ministrstev, poročila slovenskih nevladnih organizacij o invalidnosti in zaposlenih invalidih) kot tudi sekundarnih virov. Ta pristop je omogočil prepoznavanje ključnih dosežkov, ugotovitev in vrzeli v znanju. Pregled je izpostavil pomembne tranzicijske študije, trende, mednarodne in domače strokovnjake ter teorije na posameznih raziskovanih področjih (Lamut in Macur, 2012). Glede na kompleksno naravo raziskovalnega problema se je celovita metodologija pregleda pokazala za ustrezno pri razumevanju širine in raznovrstnosti obstoječih raziskav in političnih okvirov.

Uporabili sva različne strategije za iskanje literature in virov. S pomočjo podatkovnih baz Scopus, COBISS in Google Scholar sva iskali mednarodno in slovensko znanstveno literaturo z uporabo ključnih besed (diskriminacija, nasilje, ženske z invalidnostjo, invalidnost in spol, delo, trg dela, zaposlovanje), in sicer v slovenščini, angleščini in španščini. Te podatkovne baze sva izbrali zaradi njihove široke pokritosti akademskih in recenziranih virov. Poleg tega sva izvedli bibliografsko raziskavo s pregledovanjem kazal vsebine v relevantnih publikacijah. Primarne in sekundarne vire sva iskali predvsem prek Googla. Za pridobitev podatkov, specifičnih za Slovenijo, sva analizirali podatke Statistične baze Slovenije, Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije, Zveze delovnih invalidov Slovenije, Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije.

Glede kriterijev za vključitev in izključitev sva upoštevali gradivo v slovenskem, angleškem in španskem jeziku. Izbor je temeljil predvsem na pregledu naslovov in povzetkov. Zagotovili sva, da so bile publikacije objavljene v uglednih indeksiranih revijah ali na relevantnih spletnih straneh (z vidnimi datumi, avtorji in referencami) in da je bil omogočen odprt dostop, dostop prek e-knjžnic ali prek neposrednega stika z avtorji. Celotna besedila potencialno relevantnih študij sva nato podrobno ocenili.

Nato sva izvedli podrobno analizo izbranih del in jih sintetizirali. Analiza je vključevala primerjavo avtorjev in njihovih ugotovitev, prepoznavanje disciplinarnih pristopov in razvoj znanja o temi.

Rezultati

Oseb z invalidnostjo je približno 15 % svetovnega prebivalstva ali milijarda ljudi, zato so ena največjih manjšinskih skupin na svetu. Najin pregled literature razkriva več ključnih ugotovitev glede intersekcije spolne segregacije in diskriminacije zaradi invalidnosti.

Razvoj znanstvenih pristopov k invalidnosti in spolu na trgu dela

Raziskave o diskriminaciji žensk z invalidnostjo so se od šestdesetih let 20. stoletja zelo razvile. V tem obdobju je prevladoval medicinski diskurz o invalidnosti (Traustadottir, 2001; Viñuela Suárez, 2009). Pionirske raziskave na tem področju so izvedli švedski in angleški raziskovalci, ki so se osredotočali na socialnopolitične vidike invalidnosti, socialno delo in sociološke analize, ki so poudarjale stigmatizacijo in osebne izkušnje invalidnih posameznikov (Hunt, 1966).

V sedemdesetih letih so se raziskave bolj osredotočile na psihološki vpliv invalidnosti in institucionalizirano segregacijo (Finkelstein, 1975) in vključile analizo revščine kot pomembnega dejavnika. Joe Campling (1979) je med prvimi povezal invalidnost s spolom – pomemben premik v raziskovalnem pristopu. V tem desetletju je bilo opaziti napredek pri priznavanju pravic invalidnih oseb in žensk, kot sta potrdili Deklaracija o pravicah invalidnih oseb (Združeni narodi, 1975) in Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Združeni narodi, 1979).

V osemdesetih letih so razprave kritizirale medicinski model invalidnosti in predlagale socialni model invalidnosti (Barnes et al., 1999; Oliver, 1990; Viñuela Suárez, 2009). V devetdesetih letih je bila posebna pozornost namenjena diskriminatorski obravnavi invalidnih oseb v medijih (Barnes idr., 1999) in širjenju znanja o politikah, povezanih z invalidnostjo (Oliver, 1990).

Interseksijski pristop, razvit konec osemdesetih let, je začel ponujati okvir za razumevanje, da je preplet invalidnosti in spola temelj za sistematično diskriminacijo kandidatov za zaposlitev in zaposlenih (Vujadinović idr., 2022, str. 348). Od začetka 21. stoletja je interseksionalnost kot okvir za razumevanje diskriminacije žensk z invalidnostjo postala ponavljajoča se tema v raziskavah (Collins, 2015; Gesser idr., 2013; Viñuela Suárez, 2009; Završek, 2006). Ta koncept se je uveljavil v različnih disciplinah, kot so študije žensk, študije spolov, kulturne študije, medijske študije, humanistika, zgodovina, sociologija, antropologija, psihologija in feminizem (Collins, 2015). Na teh področjih raziskovalci preučujejo neenakosti med spoloma in njihovo intersekcijo z drugimi družbenimi kategorijami. V zadnjih letih je vse več zanimanja za raziskovanje spolnosti žensk z oviranostmi ter njihove povečane stopnje čustvene, telesne in spolne zlorabe (Curry idr., 2001; Valič, 2010; Završek, 2006).

Raziskave iz humanističnih ved so se osredotočale na stališča, percepcije in izkušnje nepravčnosti, nasilja in diskriminacije (Addlakha, 2008;

Morris, 1998). Antropološke raziskave, na primer, poudarjajo globalne perspektive invalidnosti in družbenega zatiranja (Addlakha, 2008) in preučujejo medicinsko nasilje nad ženskami z invalidnostjo, ki ga ohranjata medikalizacija in patologizacija njihovih teles in vedenja (Steele & Dowse, 2016). Te študije so pokazale, da je implementacija interseksijskega pristopa omogočila celovitejše razumevanje »realnosti« diskriminacije v vsej njeni kompleksnosti (Vujadinović idr., 2022).

V Sloveniji so se v zadnjih letih raziskave intersekcije invalidnosti, žensk, diskriminacije in nasilja razširile. Sociologinja Darja Zaviršek (1998; 2000; 2005; 2006) je analizirala spolne zlorabe invalidnih oseb, zlasti žensk, in preučila, kako družbena konstrukcija invalidnosti ohranja oblike diskriminacije in zlorabe. Tabaj in Uršič (2013) sta raziskovala implementacijo 33. člena Konvencije o pravicah invalidov v Sloveniji in se osredotočila na politike invalidnosti in skladnost s konvencijo. Pečarič (2006) je obravnavala vprašanja, povezana s pravicami in diskriminacijo invalidnih oseb, ter opozorila na pogoste probleme, kot sta razkritje osebnih podatkov in nepravilna obravnava.

Tematika diskriminacije in invalidnosti na trgu dela je v mednarodnem raziskovalnem prostoru postala vse opaznejša v zadnjih tridesetih letih (npr. Barnes in Mercer, 2004; Barnes idr., 2022; Dolenc in Kosi, 2011). Vendar pa v večini teh študij še vedno prevladujejo analize splošne populacije ali moških (npr. Bound idr., 1999; Kidd idr., 2000; Rosen, 1991), številne pa se osredotočajo predvsem na vpliv zdravstvenih dejavnikov.

Analize diskriminacije in nasilja na presečišču invalidnosti in spola v študijah trga dela so redkejše. Baldwin in Johnson (1995) ter Moloney idr. (2019) so ugotovili, da se ženske z invalidnostjo srečujejo tako z namerno kot nenamerno strukturno diskriminacijo, zato morajo skrbno pretehtati razkritje svoje invalidnosti na delovnem mestu. Lindstrom idr. (2020) poudarjajo, da večplastne identitete ustvarjajo dodatne ovire na trgu dela. Mertens idr. (2014) in Siri idr. (2020) so ugotovili, da nižja raven izobrazbe in usposobljenosti otežuje dostop do zaposlitvene rehabilitacije/rehabilitacije, posledica tega pa so nižja plačila in manj odgovorne naloge za osebe z invalidnostjo.

Preglednica 1: Ključne študije in glavne ugotovitve.

Tematika	Ključne študije	Najpomembnejše ugotovitve
Diskriminacija in nasilje	Curry idr. (2001), Valič (2010), Zaviršek (2006)	Ženske z invalidnostjo so bolj izpostavljene nasilju in diskriminaciji kot ženske brez invalidnosti.
Modeli invalidnosti	Barnes idr. (1999), Oliver (1990), Viñuela Suárez (2009)	Prehod od medicinskega k socialnemu modelu priznava vpliv družbenih in okoljskih dejavnikov.
Interseksijski pristop	Collins (2015), Garland-Thomson (2005), Gesser idr. (2013)	Intersekcija spola in invalidnosti povečuje ranljivost za diskriminacijo.
Trg dela	Baldwin in Johnson (1995), Moloney idr. (2019), Dolenc in Kosi (2011)	Ženske z invalidnostjo doživljajo velike ovire pri dostopu do zaposlitve in njenem ohranjanju.

Pomembne ovire

Številne študije se osredotočajo na velike ovire, ki otežujejo zaposlitvene poti žensk z invalidnostjo. Raziskave opozarjajo na negativne stereotipe, ki jih številni delodajalci pripisujejo tem ženskam (Vujadinović idr., 2022, str. 343). Pogosto jih dojemajo kot manj produktivne in manj prilagodljive. Vujadinović idr. (2022, str. 331) menijo, da ta težava ne izhaja le iz prevladujočih družbenih idej o tej skupini, temveč tudi iz dejanskih dejavnikov, kot so: pomanjkanje ustreznega prevoza na delo in z dela, neprilagojenost delovnih mest, delovnih procesov, opreme in delovnih razmer potrebam teh delavk. Valič (2010) pa opozarja, da negativni stereotipi povzročajo večjo družbeno izolacijo žensk z invalidnostjo, slabšo samopodobo in večjo odvisnost od družinskih članov, to pa dodatno ovira njihovo družbeno integracijo in ekonomsko neodvisnost.

Evropski forum za invalide (2022) poudarja, da je usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja za ženske z invalidnostjo težje, saj opravljajo več neplačanega dela in imajo večje odgovornosti za oskrbo. Družbeni odnosi lahko povzročajo diskriminacijo, zavračanje, izključenost in nasilje tako v domačem okolju kot na delovnem mestu (Devkota idr., 2019). Ženske z invalidnostjo lahko doživljajo težave pri zagotavljanju ustrezne podpore na delovnem mestu zaradi prepletanja abilizma in seksizma (Jetha idr., 2021). Plačna diskriminacija dodatno poudarja potrebo po ukrepih za izboljšanje njihove zaposlitvene vključenosti in zmanjšanje diskriminacije (Baldwin in Johnson, 1995).

Kadar diskriminirajo in stigmatizirajo delodajalci, so te ženske izključene iz sektorjev z višjimi dohodki, v katerih prevladujejo moški (Evropski forum za invalide, 2022). Hkrati so čezmerno zastopane v slabo plačanih in negotovih zaposlitvah. Temu pojavu pravimo dvojna poklicna segregacija (Vujadinović idr., 2022, str. 343). Ženske z invalidnostjo imajo manjše možnosti za zaposlitev na visoko in srednje visoko kvalificiranih delovnih mestih, tudi v primerjavi z ženskami brez invalidnosti (Samek Lodovici idr., 2017, str. 70). Pomemben delež žensk z invalidnostjo je zaposlen v zdravstvu in socialni oskrbi, manjši pa tudi v trgovini, nasprotno pa so moški z invalidnostjo večinoma zaposleni v proizvodnem sektorju (prav tam, str. 68). To je povezano tudi z nižjo ravno izobrazbe in poklicnega usposabljanja, ki omejuje dostop do boljše plačanih delovnih mest in vodstvenih položajev (Mertens et al., 2014).

Ženske z invalidnostjo so izpostavljene večjemu tveganju za različne oblike nasilja, tudi telesnemu, spolnemu nasilju in diskriminaciji (Dammeyer in Chapman, 2018; Mehrotra in Nayar, 2019). Na delovnem mestu doživljajo heteropatriarhalno nasilje in posebne oblike diskriminacije (García-Santesmases in Pié Balaguer, 2017; Tewari, 2021). Invalidnost povečuje njihovo ranljivost za spolno nadlegovanje (Tewari, 2021) in institucionalno zlorabo, to pa še dodatno povečuje njihov občutek nemoči (Shah in Bradbury-Jones, 2018). Poleg tega ženske z invalidnostjo pogosteje doživljajo družinsko in domače nasilje v primerjavi s splošno populacijo (Glammeier, 2019; Waters idr., 2024).

Kljub temu nekatere študije omenjajo tudi pozitivne vidike presečišča ženskosti in invalidnosti na trgu dela. Sezgin in Esin (2016) ugotavljata, da zaposleni z invalidnostjo pogosto dosegajo boljše rezultate od drugih, saj imajo nižjo stopnjo odsotnosti, boljšo točnost in kažejo pozitivna vedenja, kot je skrbnost. Kljub tem prednostim pa se še vedno srečujejo s težavami pri zaposlovanju, in to kljub zakonodajnim prizadevanjem za odpravo teh ovir.

Mednarodni in regionalni pravni okviri za prepoznavanje in obravnavo interseksijske diskriminacije

Pravni okviri, namenjeni preprečevanju diskriminacije in spodbujanju enakosti, so bili tradicionalno oblikovani tako, da obravnavajo diskriminacijo na podlagi posameznih, izoliranih značilnosti (Vujadinović idr., 2022, str. 347). Ta pristop je mogoče razumeti kot posledico družbenih, zgodovinskih in ekonomskih marginalizacij, s katero se srečuje populacija, analizirana v članku.

V zadnjih desetletjih mednarodni in regionalni pravni okviri vse bolj priznavajo pomen preprečevanja interseksijske diskriminacije, zlasti proti ženskam in dekletom z invalidnostjo (Vujadinović idr., 2022, str. 353–355). Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (1994) je pozval države, naj prednostno obravnavajo pobude za zaščito in spodbujanje ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic žensk z invalidnostjo. Podobno je tudi Pekinška deklaracija (Združeni narodi, 1995) države pozvala, naj zagotovijo enake pravice ženskam in dekletom, ki doživljajo večplastno diskriminacijo zaradi dejavnikov, kot so rasa, invalidnost in starost.

Drug ključen pravni instrument Združenih narodov je Konvencija o pravicah invalidov (2006). Imela je pomembno vlogo pri priznavanju multiple in interseksijske diskriminacije. Konvencija državam nalaga izvajanje ukrepov za boj proti stereotipom ter za krepitev moči in uresničevanje pravic invalidnih oseb. Regionalni pravni okviri, kot je Direktiva Sveta EU 2000/78/ES (Svet Evropske unije, 2000), vključujejo tudi orodja za preprečevanje multiple diskriminacije. Vendar pa, kot poudarjajo Vujadinović idr. (2022), ti okviri ostajajo omejeni na posamezne značilnosti, to pa ovira učinkovite ukrepe za preprečevanje interseksijske diskriminacije.

V zadnjih letih je bil dosežen napredek na področju prepoznavanja interseksijske diskriminacije (Vujadinović idr., 2022). Na primer, v zadevi pred Evropskim sodiščem za človekove pravice je sodišče obravnavalo vprašanje razumne prilagoditve na delovnem mestu, pri tem pa poudarilo povezavo med invalidnostjo in zasebnim življenjem. Primer je vključeval moškega davčnega uradnika z amputirano nogo, ki je od delodajalca zahteval prilagoditev moških sanitarij njegovim potrebam glede dostopnosti. Namesto tega mu je delodajalec predlagal, naj uporablja že dostopne ženske sanitarije. Čeprav je bila zadeva zavržena, ker tožnik ni izčrpal vseh pravnih sredstev v Turčiji, je sodišče prepoznalo povezavo med zahtevano prilagoditvijo in pravico zaposlenega do spoštovanja zasebnega življenja. S tem je situacijo

podrobnejšie obravnavalo in ugotovilo, da neustrezne sanitarne zmožljivosti lahko povzročijo ponižanje in tesnobo ter vplivajo na njegovo zasebno in poklicno življenje. Čeprav je Sodišče Evropske unije začelo v svojih odločitvah uporabljati interseksijske pristope, ostaja implementacija teh ukrepov neenakomerna, saj je pogosto odvisna od nacionalne zakonodaje (Vujadinović idr., 2022; Samek Lodovici idr., 2017).

Slovenske nacionalne in civilnodružbene pobude

Državne in civilnodružbene pobude za vključevanje oseb z invalidnostjo na trg dela v Sloveniji se vse bolj širijo. Slovenija kot podpisnica Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov aktivno izvaja zaposlitvene politike prek Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Sveta za invalide. Ti organi oblikujejo in izvajajo politike, ki jih podpirajo celoviti zakoni in predpisi, namenjeni spodbujanju zaposlovanja in vključevanja oseb z invalidnostjo.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je osrednji organ Republike Slovenije, odgovoren za razvoj politik in programov za vključevanje in uveljavljanje pravic oseb z invalidnostjo v Sloveniji. Nadzira pobude za spodbujanje njihovega zaposlovanja in zagotavljanje enakopravne udeležbe v družbi. Poleg tega deluje neodvisen tripartitni organ, Svet za invalide Republike Slovenije, v katerem sodelujejo predstavniki invalidskih organizacij, strokovnih institucij in vlade. Svet ima svetovalno vlogo pri oblikovanju politik invalidnosti in je obvezen posvetovalni organ na tem področju.

Kar zadeva trg dela, država zagotavlja različne spodbude za delodajalce in invalide za prilagojena delovna mesta, predvsem z Zakonom o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004). Zakon uvaja sistem kvot, ki obvezuje delodajalce, ki ne zaposlijo dovolj invalidov, da plačajo prispevek v Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad ali sklenejo pogodbo z invalidskimi podjetji. Zakon o urejanju trga dela (2010b) zagotavlja celovit okvir za zaščito in spodbujanje zaposlovanja invalidov. Določa jasne definicije, pravice do usmerjanja in podpornih storitev pri zaposlovanju, omogoča dostop do ukrepov aktivne politike zaposlovanja in ponuja posebne subvencije za spodbujanje njihove zaposlitve. Pravilnik o invalidskih podjetjih (2005) določa postopek in način pridobitve ter nadzor nad statusom invalidskega podjetja in uporabo finančnih sredstev iz naslova oprostitev in olajšav. Ureja tudi vlogo za pridobitev statusa invalidskega podjetja, ki vključuje poslovni načrt in druge potrebne dokumente, ter postopek preverjanja pogojev.

Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010a) je osrednja zakonodaja v Sloveniji, namenjena preprečevanju diskriminacije in zagotavljanju enakih možnosti na področju zaposlovanja, izobraževanja in dostopa do storitev. Temelji na načelih spoštovanja človekovih pravic, zagotavljanja nediskriminacije in sprejemanja različnosti, povezane z invalidnostjo.

Preglednica 2: Nacionalne politike in programi v Sloveniji za vključevanje oseb z invalidnostjo.

Nacionalna organizacija, politika ali program	Opis	Klasifikacija
Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti	Osrednje ministrstvo, odgovorno za področje invalidnosti	Državni organi
Svet za invalide Republike Slovenije	Deluje kot obvezno posvetovalno telo pri oblikovanju politik invalidnosti.	
Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010a)	Zakon je namenjen preprečevanju in odpravi diskriminacije na podlagi invalidnosti in zagotavljanju enakih možnosti na različnih področjih življenja, kot so zaposlovanje, izobraževanje in dostop do storitev.	Enakost na splošno
Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004)	Spodbuja vključevanje invalidnih oseb na trg dela z uvedbo ukrepov, kot so zaposlitvene kvote, spodbude za delodajalce in storitve poklicne rehabilitacije.	Enakost na trgu dela
Pravilnik o invalidskih podjetjih (2005)	Določa postopek in način pridobitve in nadzora statusa invalidskega podjetja ter uporabo finančnih sredstev iz oprostitev in olajšav.	
Zakon o urejanju trga dela (2010b)	Ščiti in spodbuja zaposlovanje invalidnih oseb s jasnimi definicijami, pravico do usmerjanja in podpore pri zaposlitvi, z dostopom do ukrepov aktivne politike zaposlovanja in specifičnimi subvencijami.	

Po drugi strani pa obstajajo programi socialne vključenosti in zaposlitveni centri, ki zagotavljajo zaposlitev hujšim invalidom, ki se ne morejo zaposliti v običajnem delovnem okolju. Projekti, kot sta »Zmoremo« in »Kartica ugodnosti za invalide«, spodbujajo pozitivno dožemanje invalidov.

Razprava

Razvoj akademskih raziskav in zakonodajnih ukrepov na področju invalidnosti in spola omogoča dragocene vpoglede v napredek in obstoječe vrzeli pri spodbujanju vključevanja žensk z invalidnostjo na trg dela.

Akadske študije o invalidnosti in spolu na trgu dela so se od šestdesetih let 20. stoletja pomembno razvile, saj so v poznih osemdesetih letih prešle iz medicinskega modela invalidnosti v socialni in intersekcijski. Zgodovinsko gledano so se raziskave o invalidnosti in zaposlitvenih izidih večinoma osredotočale na splošno populacijo ali na moške z invalidnostjo, pri tem pa pogosto poudarjale zdravstvene dejavnike, ki vplivajo na zaposlovanje

(npr. Bound idr., 1999; Johnson in Lambrinos, 1985; Kidd idr., 2000; Parsons, 1980; 1982; Reimers, 1983; Stern, 1989). Študije, ki so posebej obravnavale ženske z invalidnostjo, so bile razmeroma redke; ena prvih pomembnejših izjem je delo Baldwina in Johnsona (1995).

Novejše raziskave vključujejo perspektive sociologije, antropologije in psihologije ter razkrivajo: družbeno konstrukcijo invalidnosti in vpliv negativnih stereotipov (Moloney idr., 2019; Valić, 2010; Vujadinović idr., 2022), dvojno poklicno segregacijo, ki jo doživljajo ženske z invalidnostjo (Evropski forum za invalide, 2022; Samek Lodovici idr., 2017), omejen dostop do kvalifikacij, ki ohranja cikle revščine in odvisnosti (Mertens idr., 2014), nasilje in nadlegovanje na delovnem mestu (Tewari, 2021; Shah in Bradbury-Jones, 2018), preplet skrbniških obveznosti in zaposlitve, ki dodatno omejuje njihovo ekonomsko neodvisnost in poklicni napredek (Evropski forum za invalide, 2022), potrebo po dostopnosti in prilagoditvi delovnega okolja za njihovo vključevanje v delovno silo (Vujadinović idr., 2022). Razkritje invalidnosti zaradi prilagoditev na delovnem mestu je pogosto povezano s stigmo, saj simbolizira odvisnost in »drugačnost« (Moloney idr., 2019).

Raziskave poudarjajo, da so ženske z invalidnostjo bolj izpostavljene diskriminaciji in nasilju kot ženske brez invalidnosti (Dammeyer in Chapman, 2018; Mehrotra in Nayar, 2019), pri tem pa so najbolj prikrajšane pri zaposlovanju tiste z duševnimi in čustvenimi oviranostmi (Sezgin in Esin, 2016). Negativni družbeni stereotipi ovirajo podporo osnovnim pravicam žensk z invalidnostjo (Faridah, 2019; Siri idr., 2020). Nasilje nad njimi v delovnem okolju se kaže v obliki posmeha, zlonamernih govoric o njihovi invalidnosti, pomanjkanja razumnih prilagoditev in ignoriranja njihovih potreb. Te izkušnje niso zgolj izraz diskriminacije, ampak pomenijo tudi kršitev njihove identitete in dostojanstva (Tewari, 2021). Izkušnje nasilja in zlorabe pa tudi zanikanje pravic, osnovnih potreb, privilegijev in priložnosti vplivajo tako na njihovo delo kot tudi na osebno življenje (Traustadottir, 2001).

Po drugi strani se je slovenski pravni okvir za obravnavo diskriminacije na podlagi invalidnosti in spola razvijal v skladu z mednarodnimi normami. Politike pred osamosvojitvijo so sicer spodbujale enakost v zaposlovanju, vendar niso vključevale posebnih ukrepov za osebe z invalidnostjo. Spol in invalidnost sta bila obravnavana v okviru splošnih načel enakosti na delovnem mestu, pri tem pa je bilo priznanje specifičnih potreb invalidnih oseb minimalno.

Prva zakonodaja, povezana z invalidnostjo, je bila sprejeta po osamosvojitvi Slovenije, a največji napredki so se zgodili v zadnjih 25 letih. Med ključne zakone sodijo: Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004), Pravilnik o invalidskih podjetjih (2005), Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010a) in Zakon o urejanju trga dela (2010b). Civilnodružbene organizacije, kot sta Zveza delovnih invalidov Slovenije in Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije, imajo ključno vlogo pri zagovarjanju pravic invalidnih delavcev. Njihovo delo vključuje boj proti diskriminaciji, spodbujanje materialne, socialne in pravne varnosti invalidnih oseb ter

njihovo socialno vključevanje in splošno blaginjo. Poleg tega lokalne pobude, kot je projekt »Zmoremo«, pripomorejo k izboljšanju družbenega dojemanja invalidnosti in ozaveščanju javnosti o izzivih, s katerimi se spoprijemajo osebe z invalidnostjo.

Čeprav je Slovenija napredovala pri usklajevanju svojih politik z načeli Konvencije o pravicah invalidov, v trenutni zakonodaji in pobudah še vedno primanjkuje specifičnih ukrepov in predlogov, ki bi obravnavali posebne izzive, ki izhajajo iz prepleta spola in invalidnosti v različnih oblikah (telesna, senzorična, intelektualna ali duševna oviranost). Zakoni invalidnost in spol pogosto obravnavajo kot ločeni kategoriji, pri tem pa spregledajo vpliv njunega heterogenega prepletanja na izkušnje državljanov. Na primer, Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004) vključuje kvotni sistem, vendar ne predvideva ukrepov, ki bi obravnavali specifične izzive žensk z invalidnostjo, kot je usklajevanje skrbstvenih obveznosti z zaposlitvijo (Dolenc in Kosi, 2011; Evropski forum za invalide, 2022). Za popolno odpravo interseksijske diskriminacije je potrebna večja usklajenost z mednarodnimi priporočili.

Poleg tega kljub obstoječim pobudam stopnja zaposlenosti oseb z invalidnostjo ostaja nizka (OECD, 2022). Statistični podatki o zaposlovanju kažejo na trajne neenakosti na slovenskem trgu dela. Na primer, Indeks enakosti spolov (European Institute for Gender Equality, 2023) razkriva, da je v Sloveniji stopnja zaposlenosti s polnim delovnim časom pri ženskah z invalidnostjo le 23-odstotna, precej manj kot pri moških z invalidnostjo (24-odstotna) in pri ženskah brez invalidnosti (54-odstotna). Podobno podatki Zavoda za zaposlovanje Slovenije kažejo, da je bil konec decembra 2023 med 20.507 registriranimi brezposelnimi osebami delež invalidnih oseb nekoliko nižji kot leto prej, in sicer se je zmanjšal s 16,5 % decembra 2022 na 16,1 % decembra 2023. Do aprila 2024, ko je bilo registriranih 45.219 brezposelnih oseb, je bilo med njimi približno 7.461 oseb z invalidnostjo (16,5 %). Večinoma so bili to ženske in mladi, skupina, ki je na trgu dela še bolj omejena v primerjavi z moškimi z invalidnostjo (Valič, 2010).

Podatki kažejo tudi, da so ženske z invalidnostjo v Sloveniji finančno manj varne. V zasebnem sektorju jih dodatno prizadene opazna spolna vrzel v plačah. To še povečuje njihove izzive (Moledo, 2023). To kaže na dvojno oviro spola in invalidnosti, ki hudo omejuje dostop žensk z invalidnostjo do polnih zaposlitvenih priložnosti.

Kulturni in strukturni dejavniki v Sloveniji pomembno pripomorejo k nadaljnji izključenosti žensk z invalidnostjo s trga dela. Kulturni predsodki, ki izhajajo iz tradicionalnih spolnih vlog in družbenih predstav o invalidnosti, pogosto prikazujejo ženske z invalidnostjo kot odvisne, manj sposobne ali celo brezspolne, to pa omejuje njihovo zaznano zaposljivost in vrednost na delovnem mestu (Vujadinović idr., 2022). Ti stereotipi utrjujejo prepričanje, da ženske z invalidnostjo niso primerne za vodstvene položaje ali za delo, ki zahteva visoke ravni spretnosti in odgovornosti, to pa ustvarja krog izključenosti iz bolj plačanih in varnejših zaposlitvenih priložnosti (Samek Lodovici idr., 2017).

Tudi strukturne ovire prav imajo pomembno vlogo pri izključenosti žensk z invalidnostjo s trga dela. Pomanjkanje dostopne infrastrukture, kot so neustrezen prevoz do delovnih mest in nezadostne prilagoditve delovnega okolja, otežuje njihovo polno udeležbo na trgu dela (Vujadinović idr., 2022). Poleg tega družbena pričakovanja pogosto nalagajo ženskam neplačane skrbniške vloge, to pa nesorazmerno prizadene ženske z invalidnostjo in dodatno omejuje njihove možnosti za ekonomsko neodvisnost in poklicni napredek (Evropski forum za invalide, 2022).

Pomanjkanje ozaveščenosti delodajalcev o specifičnih interseksijskih izzivih analizirane skupine dodatno povečuje njihovo izključenost. Raziskava Dolencia in Kosija (2011) kaže, da je poznavanje in razumevanje zakonodajnih orodij med delodajalci omejeno. Kvotne sisteme v socialni politiki in restriktivno zaposlitveno zakonodajo pogosto dojemajo kot izziv zaradi narave dela ali organizacijskih omejitev. Interseksijske potrebe žensk z invalidnostjo lahko dodatno zapletajo položaj. Na primer, delodajalec lahko priznava potrebo po prilagoditvah za zaposlene z invalidnostjo, vendar hkrati ohranja spolne predsodke, ki ženskam pripisujejo manjšo sposobnost za vodstvene vloge. Podobno lahko ženska z invalidnostjo doživlja hkrati strukturno oviro zaradi nedostopnega delovnega okolja in kulturno pričakovanje, da bi morala skrbništvo bolj ceniti kot kariero, to pa omejuje njene zaposlitvene priložnosti na način, ki ga ne doživljata niti moški z invalidnostjo niti ženska brez invalidnosti.

Sklep

V članku sva preučili, kako obstoječe raziskave, politike in pobude obravnavajo intersekcijo segregacij zaradi večplastnih dimenzij diskriminacije v zaposlitvenih kontekstih, v najinem primeru zaradi spola in invalidnosti. Poudarili sva prehod od medicinskega modela k socialnemu in interseksijskemu, pri tem pa se novejša raziskava osredotočajo na analizo sovpadanja različnih dejavnikov pri izkušnji diskriminacije. Ugotovili sva, da kljub obsežnim mednarodnim raziskavam na področju akademskih študij še vedno primanjkuje celovitih raziskav o diskriminaciji in nasilju nad ženskami z invalidnostjo v sodobnem delovnem okolju. Obstaja vrzel v znanju o izkušnjah žensk z invalidnostjo na (slovenskem) trgu dela in o tem, kako preplet spola in invalidnosti vpliva na njihove zaposlitvene možnosti.

Slovenija je uskladila svojo zakonodajo z mednarodnimi okviri in uvedla ukrepe za spodbujanje vključevanja invalidnih oseb, vendar odsotnost interseksijskega pristopa pri oblikovanju politik ostaja kritična vrzel, ki omejuje napredek pri reševanju enkratnih izzivov, s katerimi se srečuje analizirana skupina žensk na trgu dela. Po drugi strani pregled raziskav in zakonodaje kaže na razvoj razumevanja invalidnosti in spola v Sloveniji. Kljub temu pa politike trga dela ne zadostujejo pri obravnavanju združenih izzivov, s katerimi se soočajo ženske z invalidnostjo (invalidnost, spol, socioekonomski status ipd.). Ta zelo heterogena skupina pogosto doživlja subtilne in kompleksne

oblike diskriminacije in nasilja, ki so pogosto v širšem družbenem diskurzu nezaznane. Delo in izobraževanje sta ključnega družbenoekonomskega pomena za ženske z invalidnostjo, saj jim omogočata neodvisno življenje in socialno vključevanje.

Za odpravo vrzeli med namenom politik in njihovimi dejanskimi učinki je potreben bolj celosten pristop. Integracija intersekcijske perspektive v oblikovanje politik (Vujadinović idr., 2022), zlasti s ciljno usmerjeno podporo ženskam z invalidnostjo, je ključna pri obravnavi njihovih specifičnih izzivov. Med možnimi ukrepi so: obvezno usposabljanje delodajalcev o intersekcijski diskriminaciji, izboljšane prilagoditve delovnih mest, programi, osredotočeni na izobraževanje in razvoj spretnosti žensk z invalidnostjo, okrepitev izvajanja programov, kot je »Zmoremo«, da bi razširili njihov doseg in učinkovitost. Ti in drugi ciljno usmerjeni ukrepi bi lahko pripomogli k bolj vključujočemu in pravičnemu trgu dela za ženske z invalidnostjo.

Najine ugotovitve so delček vse večje baze literature o intersekcijski diskriminaciji, hkrati pa poudarjajo specifične izzive in priložnosti v slovenskem kontekstu. Prihodnje raziskave bi morale podrobneje preučiti analizo specifičnih sektorjev, regijske razlike, vpliv kulturnih stereotipov na zaposlitvene možnosti. Dodatna področja, ki zahtevajo nadaljnje raziskave, so: longitudinalne študije o poklicnih poteh žensk z invalidnostjo, analiza regionalnih razlik v zaposlovanju invalidnih žensk, raziskovanje novih trendov na delovnem mestu, tudi priložnosti za delo na daljavo. Raziskave bi morale preučiti tudi manj preučena vprašanja, kot so: izzivi za duševno zdravje pri invalidnosti in njihov preplet s spolno diskriminacijo, vloga skrbstvenih obveznosti pri zaposlitvenih izzivih žensk z invalidnostjo. Ta tema poudarja nujnost večje družbene odgovornosti in ozaveščenosti o diskriminaciji in nasilju nad ženskami z invalidnostjo v delovnih okoljih.

Viri

- Addlakha, R. (2008). Disability, gender and society. *Indian Journal of Gender Studies*, 15(2), 191–207. DOI: <https://doi.org/10.1177/097152150801500201>
- Baldwin, M. L., & Johnson, W. G. (1995). Labor market discrimination against women with disabilities. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 34(4), 555–577. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-232X.1995.tb00388.x>
- Barnes, C., & Mercer, G. (ur.) (2004). *Disability policy and practice: applying the social model*. Leeds: The Disability Press.
- Barnes, C., Mercer, G., & Shakespeare, T. (1999). *Exploring disability: a sociological introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Barnes, N., Du Plessis, M., & Frantz, J. (2022). Career competencies for academic career progression: experiences of academics at a South African university. *Frontiers in Education*, 7. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2022.814842>
- Bound, J., Schoenbaum, M., Stinebrickner, T. R., & Waidmann, T. (1999). The dynamic effects of health on the labor force transitions of older workers. *Labour Economics*, 6(2), 179–202. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0927-5371\(99\)00015-9](https://doi.org/10.1016/S0927-5371(99)00015-9)

- Campling, J. (1979). *Better lives for disabled women*. London: Unwin Brothers Limited.
- Chitapi, U. M., Van Niekerk, L., & Blank, A. (2024). Scoping review of women with disabilities' livelihood occupation experiences: an equity perspective. *Work*, 77(3), 735–753. DOI: <https://doi.org/10.3233/WOR-220348>
- Collins, P. H. (2015). Intersectionality's definitional dilemmas. *Annual Review of Sociology*, 41(1), 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: a Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), Article 8. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Curry, M. A., Hassouneh-Phillips, D., & Johnston-Silverberg, A. (2001). Abuse of women with disabilities: an ecological model and review. *Violence Against Women*, 7(1), 60–79. DOI: <https://doi.org/10.1177/10778010122182307>
- Dammeyer, J., & Chapman, M. (2018). A national survey on violence and discrimination among people with disabilities. *BMC Public Health*, 18(1), 355. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5277-0>
- Devkota, H. R., Kett, M., & Groce, N. (2019). Societal attitude and behaviours towards women with disabilities in rural Nepal: pregnancy, childbirth and motherhood. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 19(1), 20. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12884-019-2171-4>
- Dolenc, P., & Kosi, T. (2011). Analiza rezultatov polstrukturiranih intervjujev in kvotnega vzorčenja. V P. Dolenc (ur.), *Diskriminacija na trgu dela v Sloveniji* (str. 53–84). Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za management.
- Evropski forum za invalide (2022). European Disability Forum. Disability and gender gaps: Addressing unequal employment of women with disabilities. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.edf-feph.org/publications/edf-annual-report-2022/#:~:text=2022%20was%20a%20year%20of,is%20more%20and%20more%20visible>
- European Institute for Gender Equality (2023). *Gender equality index*. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/domain/work/SI/disability>
- Faridah, S. (2019). Weak law enforcement in cases of violence against women with disabilities. *Lex Scientia Law Review*, 3(1), 15–29. DOI: <https://doi.org/10.15294/lesrev.v3i1.30725>
- Finkelstein, V. (1975). The psychology of disability. *Magic Carpet*, 27(1), 31–38.
- Flick, U. (2015). *Introducing research methodology*. London: Sage.
- Gannon, B., & Nolan, B. (2007). The impact of disability transitions on social inclusion. *Social Science & Medicine*, 64(7), 1425–1437.
- García-Santesmases, A., & Pié Balaguer, A. (2017). The forgotten: violence and (micro)resistance in Spanish disabled women's lives. *Affilia – Journal of Women and Social Work*, 32(4), 432–445. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886109917718327>
- Garland-Thomson, R. (2005). Feminist disability studies. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(2), 1557–1587. DOI: <https://doi.org/10.1086/423352>
- Gesser, M., Nuernberg, A. H., & Toneli, M. J. F. (2013). Constituindo-se sujeito na intersecção gênero e deficiência: relato de pesquisa. *Psicologia em Estudo*, 18, 419–429.
- Glammeier, S. (2019). Violence against people with disabilities. *Public Health Forum*, 27(1), 84–86. DOI: <https://doi.org/10.1515/pubhef-2018-0148>
- Hine, C. (2011). *Virtual ethnography*. UK: Sage Publications.
- Hočevar, T. (ur.) (2009). *Delovni invalidi – vidni ustvarjalci enakih možnosti*. Ljubljana: Zveza delovnih invalidov Slovenije.

- Hrženjak, M., & Jalušič, V. (2011). Vrata niso baš odprta (treba da jih gurneš, pa da se otvara-ju): perspektive v reševanju kompleksnih neenakosti. *Teorija in praksa: revija za družbe-na vprašanja*, 49, 430–432.
- Hunt, P. (1966). *Stigma: the experience of disability*. London: Geoffrey Chapman.
- Istenič, T., Ograjenšek, I., & Sambt, J. (2018). The gender gap in economic dependen-cy over the life cycle: some theoretical and practical considerations. *Economic Re-search – Ekonomska Istraživanja*, 31(1), 188–205. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1426479>
- Jetha, A., Gignac, M. A. M., Ibrahim, S., & Martin Ginis, K. A. (2021). Disability and sex/gender intersections in unmet workplace support needs: findings from a large Canadian sur-vey of workers. *American Journal of Industrial Medicine*, 64(2), 149–161. DOI: <https://doi.org/10.1002/ajim.23203>
- Johnson, W. G., & Lambrinos, J. (1985). Wage discrimination against handicapped men and women. *The Journal of Human Resources*, 20(2), 264–277. DOI: <https://doi.org/10.2307/146012>
- Kidd, M. P., Sloane, P. J., & Ferko, I. (2000). Disability and the labour market: an analysis of Brit-ish males. *Journal of Health Economics*, 19(6), 961–981. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0167-6296\(00\)00043-6](https://doi.org/10.1016/S0167-6296(00)00043-6)
- Konvencija o pravicah invalidov (2006). Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-raznolikost/1c24133420/Konvencija-o-pravicah-invalidov.pdf>
- Kroflič, M., & Hočevar, T. (ur.) (2010). *Inovativni ukrepi za ohranjanje zaposlitve invalidov v gospodarski krizi*. Ljubljana: Zveza delovnih invalidov Slovenije.
- Lamut, U., & Macur, M. (2012). *Metodologija družboslovnega raziskovanja: od zasnove do izvedbe*. Ljubljana: Vega.
- Lindstrom, L., Hirano, K., & Ingram, A. (2020). Finding our voices: employment and career development for women with disabilities. V S. L. Fielden, M. E. Moore, & G. L. Bend (ur.), *The Palgrave handbook of disability at work*. London: Palgrave Macmillan (str. 387–402).
- Mehrotra, N., & Nayar, M. (2019). Unregistered concerns: violence against women with disa-bilities in India. V J. Atwal, & I. Flessenkämper (ur.), *Gender and violence in historical and contemporary perspectives: situating India* (str. 125–140). London: Routledge India.
- Mertens, D. M., Wilson, A., Mounty, J. (2014). Gender equity for people with disabilities. V S. S. Klein, B. Richardson, D. A. Grayson, L. H. Fox, C. Kramarae, D. S. Pollard, & C. A. Dwyer (ur.), *Handbook for achieving gender equity through education* (str. 583–604). New York: Routledge.
- Mladenović, A. (2016). Pomen intersekcionalnega pristopa pri obravnavi kompleksnih neenakosti. *Šolsko polje*, 27(5/6), 95–116.
- Molero, A. (ur.) (2023). *European Human Rights Report*. European Disability Forum Prido-bljeno 2. 2. 2025 s https://www.edf-feph.org/content/uploads/2023/05/hr7_2023_press-accessible.pdf
- Moloney, M. E., Brown, R. L., Ciciurkaite, G., & Foley, S. M. (2019). "Going the extra mile": disclosure, accommodation, and stigma management among working women with disabilities. *Deviant Behavior*, 40(8), 942–956. DOI: <https://doi.org/10.1080/01639625.2018.1445445>
- Moodley, J., & Graham, L. (2015). The importance of intersectionality in disability and gen-der studies. *Agenda*, 29(2), 24–33. DOI: <https://doi.org/10.1080/10130950.2015.1041802>

- Morris, J. (1998). *Feminism, gender and disability*. Sydney: Australia.
- Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (1994). *General Comment No. 5: Persons with Disabilities. Adopted at the Eleventh Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 9 December 1994*. Contained in Document E/1995/22. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/1994/en/20796>
- OECD (2022). *Disability, work and inclusion in Slovenia: towards early intervention for sick workers*. V Office for Democratic Institutions and Human Rights (ur.), *Support and encouragement for women in politics*. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights.
- Oliver, M. (1990). *The individual and social models of disability*. London: Research Unit of the Royal College of Physicians.
- Parsons, D. O. (1980). The decline in male labor force participation. *Journal of Political Economy*, 88(1), 117–134. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <http://www.jstor.org/stable/1830962>
- Parsons, D. (1982). The male labour force participation decision: health, reported health, and economic incentives. *Economica*, 49(193), 81–91.
- Pečarič, E. (2006). Slovenia: rights and discrimination. *Social Work & Society*, 4(2).
- Pietrogiovanni, V. (2015). Disability at work: the international and supranational legal framework. *Revista Derecho Social y Empresa*, 1, 30–53.
- Pravilnik o invalidskih podjetjih (2005). *Ur. l. RS*, št. 117/05.
- Reimers, C. W. (1983). Labor market discrimination against Hispanic and Black men. *The Review of Economics and Statistics*, 65(4), 570–579.
- Retar, M. (2018). *Uporaba intersekcije pri razumevanju in reševanju brezposelnosti novomeških Rominj* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Rosen, S. (1991). Disability accommodation and the labor market. V C. Weaver (ur.), *Disability and work: incentives, rights and opportunities*, *AEI studies* (str. 18–30). Washington, DC: AEI Press.
- Roškar, B. (2018). *Poslovna etika in diskriminacija zaposlenih na delovnem mestu* (Magistrsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Samek Lodovici, M., Orlando, N., Loi, S., Drufuca, S. M., & Pesce, F. (2017). *Discrimination and access to employment for female workers with disabilities*. European Parliament's Committee on Employment and Social Affairs. Pridobljeno 2. 2. 2025 s [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2017\)602067](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2017)602067)
- Sezgin, D., & Esin, M. N. (2016). Vulnerable groups in working life: disabled workers in Turkey. *Revista Enfermería del Trabajo*, 6(1), 28–33.
- Shah, S., & Bradbury-Jones, C. (2018). Introduction: the context of the book. V S. Shah, & C. Bradbury-Jones, *Disability, gender and violence over the life course: global perspectives and human rights approaches* (str. 1–12). London: Routledge.
- Siri, A., Leone, C., Bencivenga, R., Zaviršek, D., & Bezjak, S. (2020). *Women, disability, and culture*. Nova: New York.
- Steele, L., Dowse, L. (2016). Gender, disability rights and violence against medical bodies. *Australian Feminist Studies*, 31(88), 187–202. DOI: <https://doi.org/10.1080/08164649.2016.1224054>
- Stern, S. (1989). Measuring the effect of disability on labor force participation. *Journal of Human Resources*, 24(3), 361–395.

- SURS (2018). *Structural data of persons in employment, Slovenia, 31. 12. 2018*. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/8163>
- Svet Evropske unije (2000). Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 Establishing a General Framework for Equal Treatment in Employment and Occupation. *Official Journal of the European Communities*. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
- Tabaj, A., & Uršič, C. (2013). Implementation of Article 33 CRPD in Slovenia: a feeling of confusion. V G. De Beco (ur.), *Article 33 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (str. 149–169). Leiden: Brill Nijhoff.
- Tewari, D. (2021). Tales of a disabled woman working at ableist, sexist workplaces. *Jindal Global Law Review*, 12(2), 417–431. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41020-021-00151-8>
- Traustadottir, R. (2001). *Women with disabilities: Issues, resources, connections*. Syracuse: Syracuse University.
- Valič, U. (2010). Handicapped/disabled women and social exclusion. *Etnolog*, 20, 31–45.
- Viñuela Suárez, L. (2009). Mujeres con discapacidad: un reto para la teoría feminista. *Feminismo/s*, 13, 33–48. DOI: <https://doi.org/10.14198/fem.2009.13.03>
- Vladić, M. (2016). *Ženske in zaposlovanje na slovenskih tleh zadnjih sto let: zaključna strokovna naloga visoke poslovne šole (Magistrsko delo)*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Vujadinović, D., Kovačević, L., & Evola, M. (2022). *Theoretical framework for considering intersectional discrimination of women and girls with disabilities*. V D. Vujadinović (ur.), *Intersectional discrimination of women and girls with disabilities and means of empowerment* (str. 29–370). Beograd: Pravna fakulteta, Univerza v Beogradu.
- Waters, R., Anderson, J., Gullotti, E., King, G., Martin, D., Hodgson, D., Watts, L., & Chung, D. (2024). How do employees in the disability and family and domestic violence sectors respond to disclosures of violence from women with disability? *Violence Against Women*. DOI: <https://doi.org/10.1177/10778012241236676>
- Wayack-Pambè, M., & Kouanda, S. (2022). Intersectional discrimination, gender-based violence, and social participation of women with disabilities in Burkina Faso. *AIDS Care - Psychological and Socio-Medical Aspects of AIDS/HIV*. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540121.2022.2031854>
- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010a). *Ur. l. RS*, št. 94/10, 50/14, 32/17.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (2012). *Ur. l. RS*, št. 48/22.
- Zakon o urejanju trga dela (2010b). *Ur. l. RS*, št. 80/10 – odl. US, 109/23 in 62/24.
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (2004). *Ur. l. RS*, št. 16/07, 18/21.
- Zaviršek, D. (1998). Disability as a gendered taboo. V E. Fernandez (ur.), *Women participating in global change* (str. 117–130). Sydney: International Association of Schools of Social Work (IASSW) Women's Symposium Publications Committee.
- Zaviršek, D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma: historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba/∗cf.
- Zaviršek, D. (2005). Between formal and actual rights of people with intellectual disabilities in Slovenia. V S. Hessle, & D. Zaviršek (ur.), *Sustainable development in social work: the case of a regional network in the Balkans* (str. 176–191). Stockholm: Stockholm University.
- Zaviršek, D. (2006). Disabled women everyday citizenship rights in East Europe: examples from Slovenia. V J. Lukić, J. Regulska, & D. Zaviršek (ur.), *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate.

- Združeni Narodi (1975). *Declaration on the rights of disabled persons*. Pridobljeno 4. 6. 2024 s <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-disabled-persons>
- Združeni Narodi (1979). *Convention on the elimination of all forms of discrimination against women*. Pridobljeno 4. 6. 2024 s <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
- Združeni narodi (1990). *Report on the Seminar of Disabled Women, Vienna, 20-24 August 1990*. Vienna: United Nations. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.un.org/esa/socdev/enable//women/wwdsem0.htm>
- Združeni narodi (1995). *Fourth World Conference on Women, 4-15 September 1995, Beijing, China*. Pridobljeno 2. 2. 2025 s <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>